

V. KRONIKA

KONFERENCJA NAUKOWA POŚWIĘCONA PAMIĘCI WŁADYSŁAWA CZAPLIŃSKIEGO

Dnia 24 kwietnia 1982 r. odbyła się w Instytucie Historii Uniwersytetu Wrocławskiego konferencja poświęcona pamięci zmarłego w sierpniu 1981 r., wybitnego historyka, znawcy XVII w., prof. dr. Władysława Czaplińskiego. Tematem konferencji było ukazanie dorobku Profesora jako uczonego i wychowawcy. Obok władz Uczelni z J.M. rektorem prof. dr. Józefem Łukaszewiczem, obecni byli przyjaciele i uczniowie Zmarłego (również z ośrodków pozawrocławskich), pracownicy i studenci Instytutu Historii oraz przedstawiciele innych placówek naukowych Wrocławia.

Po otwarciu konferencji przez dyrektora Instytutu Historii prof. dr. Adama Galosa oraz przemówieniu J.M. rektora prof. dr. Józefa Łukaszewicza, przedstawiona została uchwała senatu Uniwersytetu Wrocławskiego w sprawie nadania jednej z sal Instytutu Historii imienia profesora Władysława Czaplińskiego.

Następnie prof. dr. Adam Galos i doc. dr. Krystyn Matwijowski otworzyli serię referatów, przedstawiając przebieg życia i działalności profesora Władysława Czaplińskiego. Kolejne referaty wygłosili: doc. dr. Stefania Ochmann-Staniszevska — „Władze centralne Rzeczypospolitej szlacheckiej w badaniach profesora Czaplińskiego”, prof. dr. Adam Kersten — „Historia polityczna i społeczna w dorobku profesora Władysława Czaplińskiego”, prof. dr. Stanisław Gierszewski — „Badania profesora Czaplińskiego nad kwestią bałtycką i dziejami krajów skandynawskich”, prof. dr. Jan Serejka — „Czasy Zygmunta III Wazy w badaniach naukowych profesora Czaplińskiego”, doc. dr. Krystyn Matwijowski — „Śląsk i Niemcy w badaniach profesora Czaplińskiego”, dr. Jerzy Pietrzak — „Publicystyka historyczna profesora Władysława Czaplińskiego”, dr. Sybill Holdys i dr. Włodzimierz Suleja — „Profesor Władysław Czapliński jako wychowawca młodego pokolenia historyków”. W programie przewidziane były jeszcze referaty prof. dr. Józefa Gierowskiego — „Władysław Czapliński jako inicjator badań nad dziejami polskiego parlamentaryzmu” i prof. dr. Jaremy Maciszewskiego — „Władysław Czapliński jako badacz kultury stropolskiej”, które niestety nie zostały wygłoszone z powodu nieobecności referentów.

W dyskusji zamykającej konferencję zwracano uwagę nie tylko na osiągnięcia naukowe profesora Władysława Czaplińskiego, które postawiły go w gronie najwybitniejszych znawców epoki, ale również na Jego zasługi na polu popularyzacji historii. Podkreślano także postawę moralną Profesora, godną uczonego-humanisty i wychowawcy młodzieży, Jego wierność prawdzie historycznej oraz — obok stałości własnych poglądów — tolerancyjny stosunek wobec odmiennych przekonań i światopoglądów.

Materiały z konferencji zostaną opublikowane w „Acta Universitatis Wratislaviensis”.

STEFANIA OCHMANN (Wrocław)

DYSKUSJA NAD ROSYJSKIM PRZEKŁADEM HISTORII PAŃSTWA I PRAWA POLSKIEGO

W dniu 3 grudnia 1981 r. odbyła się w Instytucie Historii ZSRR Radzieckiej Akademii Nauk dyskusja nad ogłoszonym rok wcześniej rosyjskim przekładem *Historii państwa i prawa polskiego* pióra J. Bardacha, B. Leśnodorskiego i M. Pietrzaka. Zorganizowała to spotkanie Pracownia Najdawniejszych Organizacji Państwowych na terytorium ZSRR, kierowana przez członka korespondenta AN ZSRR W. T. Paszuto.

Na wstępie obecny na posiedzeniu J. Bardach zaprezentował zebranim (około 30 osób) najważniejsze problemy wiążące się zarówno z opracowaniem syntetycznego zarysu, jak i jego adaptacją dla potrzeb zagranicznego odbiorcy.

Wszyscy dyskutanci (w liczbie 7) zgodnie podkreślali znaczenie publikacji dla radzieckich odbiorców, nie tylko jako nośnika rzetelnej informacji naukowej, ale również źródła inspiracji dla badań historyczno-porównawczych, polsko-rosyjskich i ogólnosłowiańskich. Padła nawet uwaga, iż pod skromnym tytułem *Historia państwa i prawa polskiego* kryje się, napisana z marksistowskiej pozycji, ogólna synteza dziejów narodowych (G. Niekrasow, J. Szczapow).

Okazję do szczególnie ożywionej wymiany poglądów, również między samymi dyskutantami, stanowił problem periodyzacji. Dał się na przykład słyszeć postulat (G. Niekrasow), by takową, również w wykładzie dziejów ustroju, opierać na stadiach rozwoju feudalizmu. Zaoponował przeciwko temu W. Djakow zauważając, iż przecież pod nazwami monarchia patrymonialna, stanowa czy szlachecka Rzeczpospolita kryją się w gruncie rzeczy: wczesny, rozwinięty i schyłkowy feudalizm. Nie wszystkim podobał się termin „monarchia patrymonialna”, w szczególności zaś jego przekład „wotczinnaja monarchija” (S. Kasztanow). Zwrócono również uwagę na niejasność pojęcia „scentralizowany feudalizm” (W. Nazarow), a także na niedostateczną eksplikację w tekście jego przeobrażenia się we właściwy feudalizm, co następowało w warunkach podziałów dzielnicowych (W. Paszuto).

Orientacja profesjonalna większości zebranych spowodowała, że największe zainteresowanie dyskutantów wzbudził okres przedrozbiorowy naszych dziejów. Mimo, a może właśnie ze względu na wątpliwość podniesioną przez B. Florję, iż w syntezie w zbyt małym stopniu znalazła odbicie praktyka sądowa, wysunięto postulat (S. Kasztanow) przełożenia na rosyjski obu tomów *Historii państwa i prawa Polski do 1795* redagowanych i współtworzonych przez J. Bardacha.

Jeżeli chodzi o czasy nowsze, zwrócono na przykład uwagę na przecenianie roli czynników zewnętrznych powodujących rozbiory Polski, jak również nieprecyzyjne prezentowanie zasad polityki zagranicznej carów w XVIII w. (G. Niekrasow). Zauważono również nieadekwatność przymiotnika „demokratyczny” w odniesieniu do Konstytucji 1807 i 1815 r., czy niedocenywanie faktycznej statyczności położenia chłopów w Księstwie i Królestwie aż po rok 1864 (W. Djakow). Zdaniem tego samego dyskutanta w syntezie przeceniono znaczenie powstania listopadowego i zbyt skromnie przedstawiono organizację władz powstańczych w 1863/1864; dają się zauważyć pewne uproszczenia w prezentacji poszczególnych nurtów polskiego ruchu robotniczego.

Pomimo to, iż przekład przygotowywało grono historyków, czuwaliby nad nim na bieżąco redaktor naukowy przekładu profesor W. Czerniłowski oraz sam J. Bardach, nie obeszło się w dyskusji bez zarzutów pod adresem poziomu tłumaczenia. Najwięcej zastrzeżeń wzbudzało oddawanie takich pojęć jak „narodowy” i „społeczny”, czy nazwy ciężarów feudalnych.

Na zakończenie trzygodzinnej dyskusji głos zabrał ponownie przedstawiciel zespołu autorskiego dziękując obecnym za okazane zainteresowanie i uwagi, a także podejmując polemikę z niektórymi spośród nich, jak na przykład z tymi, którzy krytycznie odnieśli się do spraw periodyzacji czy sposobu przedstawiania problematyki epoki rozbiorowej.

STANISŁAW RUSSOCKI (Warszawa)

KONFERENCJA NAUKOWA POŚWIĘCONA DZIEJOM POLSKIEGO PARLAMENTARYZMU W OKRESIE PRZEDROZBIOROWYM

W dniach 11-12 maja 1982 r. odbyła się w Kórniku zorganizowana z inicjatywy Kancelarii Sejmu PRL przy współudziale Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu oraz Biblioteki Kórnickiej PAN konferencja naukowa, poświęcona dziejom polskiego parlamentaryzmu w okresie przedrozbiorowym. Była pierwszą spośród kilku konferencji, zaplanowanych w związku z podjęciem prac nad utworzeniem Muzeum Sejmu Polskiego w Warszawie (por. informację pióra Andrzeja Gwiżdża w CPH t. XXXIII, 1981, z. 1, s. 261-262). Konferencja zgromadziła kilkudziesięciu uczestników: prawników, historyków, muzeologów, a także parlamentarzystów. Gospodarzem konferencji był prof. dr hab. Henryk Olszewski. W czasie konferencji dokonano wymiany poglądów i podsumowania badań nad dziejami polskiego parlamentaryzmu w Polsce przedrozbiorowej. Zapoznano się też z postępem prac nad utworzeniem Muzeum oraz przedyskutowano jego koncepcję i zasady ekspozycji. Podstawą dyskusji były wygłoszone w trakcie obrad referaty oraz zorganizowana w Zamku Kórnickim wystawa. Na wystawie eksponowano m. in. akta wytworzone przez dawny sejm, dokumenty i materiały obrazujące działanie sejmu (diariusze, projekty uchwał, korespondencję, pamiątniki, literaturę polityczną), a także skromny materiał ikonograficzny oraz „realia” pozostałe po sejmie; część informacji ujęto na mapach, wykresach i planszach. Komisarzem wystawy był prof. dr hab. Witold Maisel.

W trakcie konferencji referaty wygłosili: prof. dr Juliusz Bardach pt. „Sejm Rzeczypospolitej jako najwyższy organ reprezentacyjny”, prof. dr hab. Henryk Olszewski pt. „Sejm w Rzeczypospolitej — sejm w działaniu”, prof. dr hab. Stanisław Grodziski pt. „Sejm Rzeczypospolitej jako najwyższy organ ustawodawczy” oraz doc. dr hab. Adam Lityński pt. „Sejmiki w okresie oligarchii magnackiej”.

Prof. dr Juliusz Bardach skoncentrował się na specyfice polskiego parlamentaryzmu. Zdaniem mówcy punktem wyjścia w rozważaniach nad sejmem polskim powinno być określenie „narodu polskiego”, tj. warstw i grup ludności uprawnionych do brania udziału w życiu politycznym. Cechą charakterystyczną polskiego parlamentaryzmu był jego jednostanowy charakter i tradycje bezpośredniej demokracji szlacheckiej. Ważną rolę pełniły też sejmiki jako okręgi wyborcze. Badania nie potwierdziły rozpowszechnionego stereotypu o ich partykularyzmie. Przedmiotem referatu był również problem kształtowania się izby poselskiej i senatu oraz zasady ich funkcjonowania, a także zagadnienia składu społecznego i wyznaniowego posłów. Omawiając cechy wyróżniające szlachecki parlamentaryzm, Autor referatu zwrócił przede wszystkim uwagę na fakt skupienia w sejmie władzy prawodawczej, sądowej i rządowej, co umożliwiało m. in. przyjętą konstrukcja trzech stanów sejmujących. Dzięki posiadanym kompetencjom sejm zajmował kluczową pozycję w systemie ustrojowym Rzeczypospolitej i był — w okresie unii z Litwą — obok monarchy, czynnikiem jednoczącym oba kraje. W świadomości szlachty wspólny sejm stanowił najwyższy wyraz tej wspólnoty i uchodził za

naczelny organ państwa. Sejm funkcjonował w oparciu o takie elementy kultury politycznej, jak wolność słowa, poszanowanie odrębnego zdania i skłonność do kompromisów. Rozważając możliwość sprawnego działania sejmu w sytuacji związania posłów instrukcjami pamiętać należy, że wprawdzie sejmiki preferowały mandat ograniczony, jednak dość powszechny był pogląd, że posłowie reprezentują cały naród. Gdy sejm funkcjonował właściwie, to funkcjonowało i państwo i aczkolwiek prawdziwe jest także zdanie odwrotne, to za uproszczone należy uznać twierdzenie, iż upadek sejmu był przyczyną upadku Rzeczypospolitej. Referent wskazał także na różnorodność tradycji sejmu polskiego i podkreślił, że krytycznie należy spojrzeć na upowszechnione stereotypy, np. sejmowładztwa, gdyż zakorzeniona w świadomości społeczeństwa tradycja sejmu jako najwyższego organu władzy państwowej opierała się na przekonaniu, że możliwa jest polityczna metoda rozwiązywania sporów. Stanowiło to istotny element polskiej kultury politycznej.

W wystąpieniu prof. dr. J. Bardacha nie zabrakło też uwag i propozycji związanych z tworzeniem Muzeum Sejmu Polskiego. Jego zdaniem ekspozycja winna się koncentrować na tych cechach polskiego parlamentaryzmu, które są dawne, ale i trwałe. Rozpocząć się powinna od XIV w., a jej przedmiotem powinien być sejm powszechny oraz sejmiki, wśród których rola szczególna przypada sejmikom generalnym. Należy się także zastanowić nad możliwością pokazania w Muzeum analogii historycznych, porównując sejm polski z innymi tego typu instytucjami w Europie.

Prof. dr hab. Henryk Olszewski rozpoczynając swój referat powiedział, że zasada ustrojowa „Rzeczpospolita sejmem stoi” nie była li tylko teoretyczną konstrukcją, ale potwierdzona została przez praktykę polityczną. Świadczą o tym wyraźnie ustalenia, że w trakcie 300 lat funkcjonowania szlacheckiego sejmu, aż 40 lat zajęły jego obrady, w czasie których działalność większości lokalnych instytucji ulegała zawieszeniu. Sejmująca Rzeczpospolita była synonimem państwa i narodu. Znaczenia sejmu nie można ocenić bez uwzględnienia jego dorobku ustawodawczego, ale pamiętać należy, że sejm zbierał się nie tylko dla stanowienia praw, ale także dla wielu innych celów. Zdaniem Autora referatu dramat polskiego sejmu polegał na tym, że głosząc jedność stanów był równocześnie miejscem najostrzejszej walki politycznej. Ścierały się tam poglądy republikańskie i monarchiczne, odmienne tradycje i koncepcje polityczne, co znajdowało także wyraz w symbolice sejmowania. Zastanowić się należy, czy sejm Rzeczypospolitej wyposażony w bardzo szerokie kompetencje był do spełniania swych zadań przygotowany. Jedną z przyczyn wadliwego funkcjonowania sejmu upatruje się często w braku norm pisanych, regulujących technikę obrad. Fakt ten nie powinien jednak budzić zdziwienia, gdyż sejmujące stany toczące ostrą walkę polityczną nie chciały się wiązać sztywnymi normami regulaminów. Ich brak wpływał wprawdzie na przedłużanie obrad, ale równocześnie umożliwiał kompromisy.

Istniała wielość norm określających rangę i tryb działania sejmu, ale konstytucyjne sformułowania prerogatyw sejmu były z reguły reasumpcją praktyki. Do połowy XVII w. teoria i praktyka nie ujawniały poważniejszych wad. Sejm radził sprawnie, a także i później istniały instytucje umożliwiające dochodzenie do kompromisów. W technice i symbolice sejmowania wiele było elementów służnych, jednak sposób organizacji obrad stwarzał możliwość dla tych, którzy chcieli je dezorganizować. Do czynników utrudniających działalność sejmu zaliczyć należy: brak własnej siedziby, zasadę uzgadniania kolejności i całości spraw, dyskusje województwami, słabą władzę marszałkowską, skrajnie pojmowaną jawność obrad, liczne przerwy w pracach sejmu oraz zawiłe terminy trwania obrad. Liberum veto, które w okresie oligarchii magnackiej stało się jedną z głównych przyczyn zakłócających właściwą działalność sejmu, nie wymagało wyraźnej jednomyślności, a jedynie braku sprzeciwu. Zasada ta przetrwała do schyłku Rzeczypospolitej, gdyż

do jej uchylenia mogłoby dojść tylko w wyniku zmian w stosunkach produkcji bądź zdobycia wyraźnej przewagi przez jedną z koterii.

Mimo istniejących wad nie należy zapominać, że w czasach stanisławowskich sejm był promotorem reform, a o tym, że okazały się one nieskuteczne, zdecydowały już czynniki zewnętrzne. Pamiętać należy także, że na Sejmie Czteroletnim najistotniejsze z wprowadzonych zmian dotyczyły organizacji obrad.

W XVIII w. Polska była jednym z nielicznych krajów, gdzie zbierał się parlament, a jedynym, gdzie odgrywał tak wielką rolę. Teoretycznie sejm był nieźle przygotowany do wypełniania swych zadań, zarówno przez doktrynę, jak i stosowaną ceremonię. Jednak ogrom obowiązków, które na nim ciążyły, uniemożliwiał często właściwe spełnianie tych funkcji.

Prof. dr hab. Stanisław Grodziski swoje wystąpienie rozpoczął od przypomnienia zakresu działalności prawodawczej sejmu, wskazując że jego kompetencje były stale poszerzane, dlatego konieczne jest wydanie rzeczowego indeksu spraw sejmowych. W swoim referacie Autor skoncentrował się na rozważaniach dotyczących pojęcia „konstytucji sejmowej”, które nasuwa wiele wątpliwości. Termin ten dla określenia wyników działalności legislacyjnej sejmu nie był używany od początku i jest późniejszy niż sama instytucja polskiego parlamentu. Szereg trudności stwarza także niejednorodność konstytucji sejmowych. Pamiętać należy również o tym, że terminu *constitutio* używano niekiedy także dla określenia uchwał sejmikowych.

Konkludując swe rozważania Autor stwierdził, że sprecyzowanie, które akty sejmowe należy określać mianem konstytucji, nasuwa poważne trudności. W prowadzonych dotąd badaniach nie udało się ustalić jasnych kryteriów i prawidłowości w tej materii. Organizatorzy ekspozycji muzealnej, którzy winni ukazać przede wszystkim prawodawczą działalność sejmu i jego osiągnięcia w tej dziedzinie, pamiętać muszą, że nie tej działalności sejm poświęcał najwięcej czasu. Natomiast miarodajną wskazówką dla eksponowania danego aktu jako konstytucji powinno być wpisanie do metryki, dokonanie oblaty oraz proklamacja konstytucji. Celowe byłoby także pokazanie w Muzeum, jak konstytucje sejmowe docierały do wiadomości obywateli.

Doc. dr hab. Adam Lityński skoncentrował się w swoim referacie przede wszystkim na zakresie kompetencji sejmików oraz relacjach między nimi a sejmem. Wskazał, że dotąd nie rozstrzygnięta została sprawa wolności zgromadzeń szlachty oraz że istnieją poważne trudności w rozróżnieniu sejmików *sensu stricto* od innych zebrań szlachty. Relacje między sejmem a sejmikami ulegały w okresie istnienia Rzeczypospolitej istotnym zmianom. W pewnych okresach sejm był niekwestionowanym organem władzy ustawodawczej (XVI w.), w innych jego wyłączność była kwestionowana (II połowa XVII w.), a sejmiki emancypując się narzucały swe zdanie sejmowi. Ten brak wyraźnego rozdziału między kompetencjami sejmu i sejmików związany był w Polsce szlacheckiej z istniejącą rozbieżnością między suwerenem w systemie władzy państwowej (sejm), a suwerenem w systemie politycznym (szlachta). Ten stan rzeczy wymaga kontynuowania badań nad zakresem kompetencji sejmików oraz ustaleniem hierarchii sejmikowych norm prawnych. Autor referatu wskazał, jak wyglądała praktyka w tym zakresie oraz stwierdził, że w okresie oligarchii magnackiej (do 1717 r.) zakres kompetencji prawodawczych sejmu i sejmików nie został rozstrzygnięty. W tej sytuacji, mimo iż nie nastąpiło formalne przeniesienie suwerenności z sejmu na sejmiki, suwerenność sejmu w praktyce była bardzo poważnie ograniczona.

W wielogodzinnej dyskusji, której prezydowali kolejno profesorowie Jarema Maciszewski, Juliusz Bardach, Jerzy Topolski, Andrzej Ajnenkiel oraz Kazimierz Orzechowski, głos zabierali: prof. dr hab. Jan Seredyka, doc. dr hab. Stanisław Russocki, dr Bogdan Rymaszewski, prof. dr Karol Górski, mgr Jerzy Gutkowski,

prof. dr Jerzy Topolski, prof. dr hab. Jarema Maciszewski, doc. dr hab. Andrzej Gwiżdż, prof. dr hab. Jerzy Michalski, prof. dr hab. Ludwik Łysiak, dr Andrzej Zakrzewski, dr Anna Filipczak-Kocur, dr Włodzimierz Kaczorowski, dr Jan Rzońca, prof. dr hab. Stanisław Piąza, doc. dr hab. Józef Ciągwa, prof. dr hab. Witold Maisel, prof. dr Juliusz Bardach. Podsumowania wyników Konferencji dokonał prof. dr hab. Kazimierz Orzechowski. Wyraził on opinię wszystkich uczestników Konferencji stwierdzając, że była ona imprezą udaną: dokonała wszechstronnego przeglądu stanu naszej wiedzy o parlamentaryzmie staropolskim oraz stanowiła ważny krok na drodze do ukształtowania się koncepcji Muzeum Sejmu Polskiego.

Pełne materiały Konferencji zostaną opublikowane w osobnym wydawnictwie.

KRYSTYNA SIKORSKA-DZIEGIELEWSKA, MARIA ZMIERCZAK (Poznań)

PROFESOR ANDOR CSIZMADIA DOKTOREM HONORIS CAUSA UNIwersYTETU Jagiellońskiego w KRAKOWIE

W 1980 r. przypadła siedemdziesiąta rocznica urodzin profesora doktora nauk prawnych Andora Csizmadii, wieloletniego kierownika Katedry Historii Prawa Uniwersytetu w Pécs.

Ten dobrze u nas znany węgierski uczony, zasłużony badacz, pedagog i organizator nauki, urodził się dnia 4 września 1910 r. w Győr. Tam też w gimnazjum benedyktyńskim ukończył naukę w zakresie szkoły średniej, po czym odbył studia prawnicze na Uniwersytetach w Budapeszcie i w Szeged, zakończone uzyskaniem w 1933 r. stopnia doktora praw. Po studiach pracował na różnych stanowiskach w administracji miejskiej w Győr, Kolozsvár i Nagybánya, a po wojnie (od 1945 r.) był naczelnikiem wydziału w Ministerstwie Opieki Społecznej WRL.

W swojej pracy badawczej skoncentrował się początkowo na problematyce historycznej administracji rodzinnego miasta Győr. W 1944 r. habilitował się na podstawie pracy pt. *A magyar városi jog* (Węgierskie prawo miejskie). Wykładał kolejno w Katolickiej Akademii Prawa w Eger, na Wydziale Administracji Politechniki w Budapeszcie, w Państwowej Wyższej Szkole Administracji w Eger i na Uniwersytecie w Budapeszcie. W 1958 r. objął jako docent, a od 1959 r. jako profesor, kierownictwo Katedry Historii Prawa najstarszego węgierskiego Uniwersytetu w Pécs (Pięciukościolach), założonego w 1367 r. przez króla Węgier i Polski Ludwika Wielkiego. W 1964 r. uzyskał stopień doktora nauk prawnych na podstawie pracy pt. *A magyar állam és egyházak jogi kapcsolatainak kialakulása és gyakorlata a Horthy-korszakban* (Powstanie i rozwój stosunków prawnych między państwem węgierskim i Kościołami w epoce Horthy'ego), która w 1971 r. ukazała się również w języku niemieckim. W latach 1962-1964 był prodziekanem, a w latach 1964-1968 dziekanem Wydziału Prawa Uniwersytetu w Pécs, a tym samym — ze względu na jednowydziałową wówczas strukturę tej uczelni — faktycznym jego rektorem. W tym też charakterze prezydował w 1967 r. uroczystościom jubileuszowym z okazji sześćsetlecia andegawieńskiej fundacji, w których uczestniczyła m. in. liczna delegacja polskich Uniwersytetów z Krakowa, Warszawy i Łodzi. Z końcem 1980 r. przeszedł w stan spoczynku, ale nadal służy Uczelni swoją wiedzą i doświadczeniem dydaktycznym, prowadząc powierzone mu specjalne wykłady monograficzne.

Andor Csizmadia był uczniem znakomitego uczonego Ferenca Eckharta, którego stał się godnym następcą. Jego dorobek naukowy liczy dziś około 300 prac opublikowanych (w tym szereg pozycji książkowych), poświęconych, różnym dziedzinom

wiedzy historycznoprawnej, a to historii uniwersytetów i nauki prawa, dziejom prawa miejskiego, administracji i stosunków między państwem a Kościołem, a także historii ustroju i prawa Węgier w ramach dualistycznej monarchii habsburskiej. Znajdując się w pełni sił twórczych, nieustrudzenie kontynuuje swoją pracę badawczą, stale wzbogacając stan nauki nowymi pracami. Do nowszych jego osiągnięć należy udział w opracowaniu II tomu *Handbuch der Quellen und Literatur der neueren europäischen Privatrechtsgeschichte* pod redakcją Helmuta Coinga (München 1976), książka pt. *A szociális gondoskodás változásai Magyarországon* (Przeobrażenia administracji socjalnej na Węgrzech, Budapeszt 1977), wydany pod jego redakcją, a opracowany wspólnie z Kálmánem Kovácsem i László Asztalosem najnowszy podręcznik historii państwa i prawa węgierskiego (*Magyar államés jogtörténet*, Budapeszt 1978), udział w opracowaniu tomu poświęconego historii ustroju Monarchii Austriacko-Węgierskiej pod redakcją Adama Wandruszki (*Die Habsburgermonarchie 1848–1918*), czy obszerny wstęp do trójjęzycznego wydania (łacińsko-węgiersko-angielskiego) *Corpus Iuris Hungarici*, jakie ukazać się ma w Kanadzie.

Jako przewodniczący Sekcji Historii Prawa Stowarzyszenia Prawników Węgierskich i kierownik Zespołu Historii Prawa Węgierskiej Akademii Nauk, kierując się zasadą, że „l’histoire du droit et des institutions ne connait pas de frontières”, zatroszczył się prof. Csizmadia o nawiązanie ściślejszej współpracy z nauką zagraniczną. Wraz z prof. Martinem Vietorem z Bratysławy zainicjował w 1959 r. organizowanie corocznych, bilateralnych węgiersko-czechosłowackich konferencji historycznoprawnych, które — na skutek akcesu specjalistów z innych także krajów — kontynuowane są do dzisiaj jako multilateralne konferencje historyków prawa Europy Środkowej. Bierze aktywny udział w rozmaitych zjazdach i kongresach międzynarodowych, jest członkiem szeregu zagranicznych towarzystw naukowych, wiceprezydentem Association d’Histoire du Droit et des Institutions oraz członkiem korespondentem Austriackiej Akademii Nauk.

Ale szczególnie bliską i owocną współpracę nawiązał Andor Csizmadia z nauką polską, dla której ramy stworzyła umowa zawarta przez Uniwersytet Jagielloński w Krakowie z siostrzaną Wszechnicą w Pécs. Wielokrotnie odwiedzał Polskę (zwłaszcza Kraków), a z jego inicjatywy nasi naukowcy zapraszani byli na Węgry: do Pécs i do Budapesztu. Dzięki walorom cechującym go jako uczonego i człowieka, zaskarbił sobie nie tylko uznanie, ale i szczerą sympatię wśród historyków prawa Krakowa i innych ośrodków uniwersyteckich w Polsce. Do grona oddanych mu przyjaciół należeli m. in. zmarli profesorowie: Michał Patkaniowski, Adam Vetulani i Zdzisław Kaczmarczyk. W 1973 r. na czele kilkunastuosobowej delegacji naukowców węgierskich brał udział w międzynarodowej konferencji w Krakowie poświęconej historii prawa karnego, był jednym z przewodniczących jej obrad, przedstawił swój referat o dążeniu do wprowadzenia sankcji karnych dla zabezpieczenia praw człowieka i obywatela na Węgrzech w okresie reform, a na końcowym posiedzeniu wygłosił piękną mowę w języku łacińskim: *Oratio nomine participantium conferentiae habita*. Obie te pozycje ukazały się w zbiorze materiałów konferencji pt. *Études d’histoire du droit pénal* (Warszawa—Kraków 1976), a w księdze pamiątkowej ku czci prof. Z. Kaczmarczyka opublikowano jego artykuł o pracach kodyfikacyjnych w Siedmiogrodzie w XVI w. („Studia i Materiały do Dziejów Wielkopolski i Pomorza”, t. 13, Warszawa—Poznań 1979). Prace naukowe prof. Csizmadii — mimo bariery językowej — budziły zainteresowanie wśród polskich historyków prawa, czego dowodem były recenzje w „Czasopiśmie Prawno-Historycznym” (i w innych organach) pióra W. M. Bartla, L. Pauli’ego, K. Sikorskiej-Dzięgielewskiej i J. Wisłockiego. Wreszcie zaś staraniem prof. Csizmadii wydany został w Pécs w 1978 r. osobny tom pt. *Studien aus der neueren europäischen Verwaltungsgeschichte*, mieszczący w sobie prace historyków prawa z obu wspól-

pracujących Uniwersytetów, nader pozytywnie oceniony w nauce europejskiej (recenzje V. Gioney w „Recherches sur l'Histoire des Institutions et du Droit”, t. III, Bukareszt 1979 i H. Słapnicka'ego w „Österreichische Osthefte”, r. 22, Wiedeń 1980).

Wyrazem uznania dla zasług profesora Csizmadii stała się wydana przez Uniwersytet w Pécs pod redakcją A. Ádamá, F. Benedeka i J. Szity księga pamiątkowa pt. *Scripta Historico-Iuridica Andreae Csizmadia septuagenario oblata* (Pécs 1980), w której prócz prac węgierskich kolegów i uczniów znalazły się również prace historyków prawa z Bratysławy, Halle, Jeny, Krakowa, Paryża i Wiednia. W Budapeszcie uczczono jego jubileusz wydaniem wyboru z „opera minora” Jubilata pt. *Jogi emlékek és hagyományok* (1981). Natomiast polskim wkładem do uroczystości jubileuszowych węgierskiego uczonego stał się doktorat *honoris causa* nadany mu przez Uniwersytet Jagielloński w Krakowie.

W dniu 17 listopada 1981 r. nowy doktor h.c. najstarszej polskiej Wszechnicy przybył do prastarej stolicy Piastów i Jagiellonów, Ludwika i Jadwigi Andegawenckich i Stefana Batorego. Inaczej niż w czasie poprzednich podróży do naszego kraju nie mogła mu już towarzyszyć jego nieodżałowana małżonka, pani dr Éva Griczman-Csizmadia, która zmarła przedwcześnie w 1978 r. Towarzyszyła mu natomiast córka Éva Zsuzsa oraz syn László, profesor WSHH w Budapeszcie. Przybyła oficjalna delegacja Uniwersytetu w Pécs, w skład której wchodził dziekan Wydziału Prawa prof. Géza Herczegh, prodziekan doc. János Szita i profesor prawa rzymskiego Ferenc Benedek. Węgierskie władze państwowe reprezentował ambasador WRL w Warszawie József Garanvolvyi. Natomiast pozakrakowskie ośrodki polskiej nauki historycznoprawnej reprezentowane były przez prof. Witolda Maisla z UAM w Poznaniu.

Uroczysta promocja odbyła się w dniu 18 listopada 1981 r. w historycznej auli Collegium Maius, przy udziale Senatu Akademickiego i Rady Wydziału Prawa i Administracji UJ. Po odśpiewaniu przez chór „Gaude Mater Polonia”, uroczystość otworzył J.M. Rektor UJ prof. dr Józef A. Gierowski, po czym dziekan Wydziału prof. dr Wojciech M. Bartel w dłuższym przemówieniu przedstawił załugi prof. Csizmadii dla nauki węgierskiej i dla zacieśnienia współpracy między nauką obu naszych krajów, szczególnie w dziedzinie historii prawa. Następnie promotor prof. dr Lesław Pauli odczytał tekst łacińskiego dyplomu, a w końcu zabrał głos profesor Csizmadia, który w łacińskiej oracji podziękował za wysokie odznaczenie, przypomniał swoją wieloletnią współpracę z nauką polską oraz dał wyraz swojemu przywiązaniu i czci dla krakowskiej Alma Mater.

W tym samym dniu w gmachu Collegium Novum UJ odbyła się manifestacja tradycyjnej przyjaźni polsko-węgierskiej, do której dało okazję odsłonięcie tablicy upamiętniającej studia węgierskich scholarów w Akademii Krakowskiej w XV. i XVI stuleciu. Tablica ta, ufundowana w 1928 r. przez Węgierskie Towarzystwo Historyczne, znajdowała się pierwotnie w Collegium Maius, skąd w czasie ostatniej wojny usunięta została przez okupantów. Szczęśliwie ocalała, umieszczona obecnie została w głównym gmachu Uczelni, w pobliżu tablicy upamiętniającej martyrologię krakowskich uczonych w latach 1939 - 1945. Odsłonięcia tablicy dokonali wspólnie rektor prof. Gierowski i ambasador Garanvolvyi, którzy wygłosili okolicznościowe przemówienia, po czym węgierscy i polscy uczestnicy manifestacji złożyli pod nią narezcą kwiatów.

Uroczystości zakończyło spotkanie towarzyskie w dworcu krakowskiego Oddziału PAN w Mogilanach, na zaproszenie dziekana Wydziału prof. W. M. Bartla i wicedyrektora Instytutu Historyczno-Prawnego UJ dra hab. W. Uruszczaaka. Upłynęło ono w atmosferze szczerej przyjaźni i obopólnej dążności do kontynuowania dzieła, którego inicjatorem był *vir clarissimus doctissimus Andreas Csizmadia*.

POBYT PROF. DR VASILE GIONEA W POLSCE

W dniach 3-7 października 1981 r. przebywał w Krakowie na zaproszenie Uniwersytetu Jagiellońskiego, a w dniach 8-10 października w Poznaniu jako gość Uniwersytetu im. A. Mickiewicza dr Vasile Gionea, profesor Uniwersytetu w Bukareszcie, prezydent rumuńskiej Association d'Histoire Comparative des Institutions et du Droit de la République Socialiste Roumaine.

Gość wygłosił na posiedzeniach Instytutów Historyczno-Prawnych obu Uniwersytetów referat o władzy książęcej w średniowiecznej Rumunii pt. „Le prince régnant dans les pays roumains au moyen-âge et ses pouvoirs dans l'Etat”. Referat spotkał się z dużym zainteresowaniem. W dyskusji nad nim głos zabrali, w Krakowie profesorowie L. Łysiak, L. Pauli i W. Uruszcza, w Poznaniu B. Lesiński i W. Maisel. W dyskusji podniesiono zbieżności istniejące w omawianej dziedzinie w obu naszych krajach, a także odrębności rumuńskie, wśród których przytoczyć warto fakt ograniczania ważności wyroków rumuńskiego sądu książęcego tylko na okres życia danego księcia.

W Poznaniu zademonstrowano prof. V. Gionei fototekę archeologicznoprawną i wyświetlono przeźrocza wykonane z tego zbioru, liczącego ponad 800 zdjęć.

WITOLD MAISEL (Poznań)

FINAŁ XI OLIMPIADY HISTORYCZNOPRAWNEJ IM. MICHAŁA SZCZANIECKIEGO — GDAŃSK 1981

Z inicjatywy Kręgu Prawno-Historycznego Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Gdańskiego i Zakładu Powszechnej Historii Państwa i Prawa, z pomocą Socjalistycznego Związku Studentów Polskich zorganizowano w Gdańsku w dniach 7-9 V 1981 r. Finał XI Olimpiady Historyczno-Prawnej im. Prof. M. Szczanieckiego. W konkursie wzięli udział studenci sześciu Wydziałów Prawa i Administracji (z wyjątkiem UW, UŚL, UŁ).

Eliminacje, które rozpoczęły się 8 maja w sali SARP (Złota Brama), otworzył doc. dr hab. E. Rozenkranz. Następnie przewodnicząca Kręgu Prawno-Historycznego, studentka A. Lipecka przedstawiła sylwetkę patrona Olimpiady — Prof. M. Szczanieckiego. W zmaganiach konkursowych uczestniczyło 11 studentów (4 osoby poza konkursem). Jury, w skład którego wchodził pracownik naukowy poszczególnych wydziałów, pod przewodnictwem doc. dr hab. J. Walachowicza, przyznało: I miejsce studentowi Wojciechowi Borodziukowi (UMK); II miejsce studentowi Leszkowi Borowskiemu (UMK); III miejsce Ewie Kołakowskiej (UG). Drużynowo zwyciężyła ekipa UMK, przed UMCS i UG.

Po południu, w obecności Prorektora UG doc. dr W. Lewczyńskiego, odbyło się uroczyste wręczenie nagród. Laureaci trzech pierwszych miejsc otrzymali nagrody pieniężne i książkowe, pozostali zaś uczestnicy — książkowe. Dodatkowo Prorektor Lewczyński ufundował dla studentów, którzy zajęli pierwszych pięć miejsc, bezpłatny dwutygodniowy pobyt w Gdańsku.

TADEUSZ MACIEJEWSKI (Gdańsk)

**FINAŁ XII OLIMPIADY HISTORYCZNOPRAWNEJ
IM. MICHAŁA SZCZANIECKIEGO — POZNAŃ 1982**

W dniu 25 maja 1982 r. odbył się w Poznaniu Finał XII Olimpiady Historyczno-Prawnej im. Profesora Michała Szczanieckiego. Gospodarzami tegorocznego Finału byli członkowie Koła Naukowego Prawników, Rada Wydziałowa Socjalistycznego Związku Studentów Polskich oraz Zespół Katedr Historyczno-Prawnych Uniwersytetu im. A. Mickiewicza w Poznaniu. Przygotowaniom organizacyjnym patronował oraz kierownictwo naukowe Olimpiady sprawował Prodziekan Wydziału Prawa i Administracji UAM doc. dr hab. Jerzy Walachowicz.

W rywalizacji o laur najlepszego historyka państwa i prawa wśród studentów pierwszego roku studiów prawniczych uczestniczyło dziesięciu kandydatów z 4 ośrodków uniwersyteckich: gdańskiego, krakowskiego, poznańskiego i wrocławskiego. Najwyższe uznanie jurorów i publiczności zdobyła Izabella Lewandowska z Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie. Trzy kolejne miejsca przypadły w udziale studentom Uniwersytetu im. B. Bieruta we Wrocławiu: Leszkowi Mazurowi, Anecie Goguś i Agnieszce Awłasewicz. Tym samym wrocławianie okazali się bezkonkurencyjni w klasyfikacji drużynowej.

GRZEGORZ CZESZAK (Poznań)

Sprostowanie

W artykule recenzyjnym Władysława Sobocińskiego, zamieszczonym w naszym Czasopiśmie (t. XXXIII, z. 1, 1981), dotyczącym m. in. pracy Elisabeth Fehrenbach, wydrukowano błędnie (s. 197) w tytule pracy tej autorki „Traditionelle” zamiast „Traditionale”. Właściwy tytuł pracy E. Fehrenbach brzmi więc: *Traditionale Gesellschaft und revolutionäres Recht. Die Einführung des Code Napoléon in den Rheinbundstaaten*.

Redakcja przeprasza Autora i Czytelników za powstały błąd.

POLSKA AKADEMIA NAUK
INSTYTUT HISTORII — KOMISJA HISTORII PAŃSTWA I PRAWA

STUDIA NAD HISTORIĄ PAŃSTWA I PRAWA

- T. I. J. Baszkiewicz, POWSTANIE ZJEDNOCZONEGO PAŃSTWA POLSKIEGO (NA PRZEŁOMIE XIII i XIV W.), Warszawa 1954, cena 31,50 zł
- T. II. W. Kostuś, WŁADZTWO POLSKI NAD LĘBORKIEM I BYTOWEM, Wrocław 1954, cena 17,00 zł
- T. III. W. Voisé, FRYCZA MODRZEWSKIEGO NAUKA O PAŃSTWIE I PRAWIE, Warszawa 1954, cena 26,00 zł
- T. IV. B. Lesiński, STANOWISKO KOBIETY W POLSKIM PRAWIE ZIEMSKIM DO POŁOWY XV w., Wrocław 1956, cena 39,50 zł
- T. V. J. Mazurkiewicz, JURYDYKI LUBELSKIE, Wrocław 1956, cena 27,00 zł
- T. VI. J. Wąsicki, ZIEMIE POLSKIE POD ZABOREM PRUSKIM (PRUSY POŁUDNIOWE 1793 - 1806), Wrocław 1957, cena 50,00 zł
- T. VII. W. Wolfarth, ASCRIPTICII W POLSCE, Wrocław—Kraków 1959, cena 45,00 zł
- T. IX. K. Grzybowski, GALICJA 1848 - 1914, HISTORIA USTROJU POLITYCZNEGO NA TLE HISTORII USTROJU AUSTRII, Kraków—Wrocław—Warszawa 1959, cena 55,00 zł
- T. X. W. Bartel, USTRÓJ WŁADZ CYWILNYCH POWSTANIA KOŚCIUSZKOWSKIEGO, Wrocław 1959, cena 50,00 zł
- T. XI. M. Senkowska, KARA WIĘZIENIA W KRÓLESTWIE POLSKIM W PIERWSZEJ POŁOWIE XIX W., Wrocław—Warszawa—Kraków 1961, cena 35,00 zł
- T. XII. W. Wójcikiewicz, PRAWO HIPOTECZNE KRÓLESTWA POLSKIEGO, Wrocław—Warszawa—Kraków 1967, cena 42,00 zł
- T. XIII. M. Senkowska-Gluck, DOTACJE NAPOLEOŃSKIE W KSIĘSTWIE WARSZAWSKIM. Studia historyczno-prawne. Wrocław 1968.
- T. XIV. K. Góźdz-Roszkowski, ROZDAWNICTWO SKONFISKOWANYCH DÓBR ZIEMSKICH W PRAWIE POLSKIM XV - XVI WIEKU, Wrocław—Warszawa—Kraków—Gdańsk 1974, cena 25,00 zł
- T. XVI. W. Uruszczak, SEJM WALNY KORONNY W LATACH 1506 - 1540, Warszawa 1980, cena 70,00 zł

POLSKA AKADEMIA NAUK
INSTYTUT HISTORII — KOMISJA HISTORII PAŃSTWA I PRAWA

STARODAWNE PRAWA POLSKIEGO POMNIKI — SERIA II

POMNIKI PRAWA POLSKIEGO

Dział II. Prawo wiejskie

- T. I. KSIĘGA SĄDOWA USZWI DLA WSI ZAWADY (1619 - 1788), opracował i wydał Adam Vetulani, Wrocław 1957, cena 53,00 zł
- T. II. KSIĘGI SĄDOWE WIEJSKIE KLUCZA ŁĄCKIEGO, I. 1526 - 1739. Opracował i wydał Adam Vetulani, Wrocław—Warszawa—Kraków 1962, cena 65,00 zł
- T. III. KSIĘGI SĄDOWE WIEJSKIE KLUCZA ŁĄCKIEGO, II. 1744 - 1811. Opracował i wydał Adam Vetulani, Wrocław—Warszawa—Kraków 1963, cena 60,00 zł
- T. IV. KSIĘGA SĄDOWA KRESU KLIMKOWSKIEGO (1600 - 1762), opracował i wydał L. Łysiak, Wrocław—Warszawa—Kraków 1965, cena 84,00 zł
- T. V. KSIĘGI SĄDOWE WIEJSKIE KLUCZA JAZOWSKIEGO (1663 - 1808). Opracował i wydał Stanisław Grodziski, Wrocław—Warszawa—Kraków 1967, cena 95,00 zł
- T. VI. KSIĘGA SĄDOWA WSI IWKOWEJ (1581 - 1809). Opracował i wydał Stanisław Płaza, Wrocław—Warszawa—Kraków 1969, cena 85,00 zł
- T. VII. AKTA W SPRAWACH CHŁOPSKICH HRABSTWA TARNOWSKIEGO Z POŁOWY XVIII WIEKU. Opracował i wydał Stanisław Grodziski, Wrocław—Warszawa—Kraków 1970, cena 30 zł
- T. VIII. KSIĘGA SĄDOWA WSI WARY (1449 - 1623). Opracował i wydał Ludwik Łysiak, Wrocław—Warszawa—Kraków—Gdańsk 1972, cena 25,00 zł

Dział III. Prawo miejskie

- T. I. ORTYLE SĄDÓW WYŻSZYCH MIAST WIELKOPOLSKICH Z XV I XVI W., opracował i wydał Witold Maisel, Wrocław 1959, cena 30,00 zł
- T. II. POZNAŃSKA KSIĘGA PRAWA MAGDEBURSKIEGO I MIŚNIEŃSKIEGO, opracował i wydał Witold Maisel, Wrocław—Warszawa—Kraków 1964, cena 32,00 zł
- T. III. WILKIERZE POZNAŃSKIE, cz. I. ADMINISTRACJA I SĄDOWNICTWO, opracował i wydał Witold Maisel, Wrocław—Warszawa—Kraków 1964, cena 32,00; Cz. II: HANDEL, RZEMIOSŁO I ROLNICTWO, opracował i wydał Witold Maisel, Wrocław 1963; Cz. III: ORGANIZACJA CECHOWA, zebrał i opracował Witold Maisel, Wrocław 1969, cena 50,00 zł